

PARNASS

NR 3 2006

DE LITTERÄRA SÄLLSKAPENS TIDSKRIFT OM SKÖNLITTERÄRA KLASSIKER PRIS 65 KR

TEMA

Hjalmar Söderberg

Handwritten notes in cursive script, partially legible:
 1907. Januari. "Förbyttan"
 "Köpenhamns"
 "N:o 1 vint."
 "Tyskebyrågårdar."
 "På"
 "Barn ut."
 "Alberts kafé"
 "Sjunde bögen"
 "Hjorte"
 "Kunde aldrig"
 "Kvinnor i"
 "Kvinnor"

Handwritten notes in cursive script:
 1907. Januari. "Förbyttan"
 "Förbyttan"
 "Rep. på Guldstr. Prinsens"
 "al Kpubliser - Stora Kan"

Handwritten notes in cursive script:
 1908. En kväll hos
 "På"
 "Kvinnor. Ny komposerade."
 "H. B. drack borta kvällen."
 "Söderberg. Vite väntas"
 "på Den allvarliga som till"
 "Söderberg. Hjärtligt."
 "dit! Rensar till det var"
 "lond Frivillig ut H"

Handwritten notes in cursive script:
 1906. När berättelsen om
 "Tapulmänniska, vildvänder ög"
 "De sista sammankomsten vid Pauls"
 "Kungälv. Förbyttan, så stöke haare"
 "Söderberg"

Handwritten notes in cursive script:
 "Till Tyngs."
 "grothe."
 "till Söderberg, Landshövdingen"
 "Mötte. E. - En förda"
 "på Söderberg. Förbyttan"

ISSN 1104-0548

03

9 771104 054008

Ovan: Den danske konstnären Herman Vedel planerade ett dubbelporätt av Hjalmar Söderberg och hans vän Henning Berger. En bevarad skiss visar hur Vedel hade tänkt sig porträttet, men han tröttnade på att Berger inte satt stilla, och ersatte honom med en löst hängande överrock med ett par handskar uppstickande ur fickan. Statens porträttsamling, Gripsholm.

Omslag: Gerda Wallanders Söderbergporträtt från 1916 finns på Thielska Galleriet. I övre vänstra hörnet har hon infogat Hjalmar Söderbergs teckning "Ormen och lampan". Den användes första gången som vinjett till novellsamlingen *Främlingarna* (1903) och fick därefter "göra tjänst till många senare böcker" (HJS i brev till Herbert Friedländer 9.3.1940). Den pryder

också volymerna i hans Samlade verk och är Söderbergsällskapets logotyp sedan dess stiftande 1985. Den finns i två varianter, varav den yngre är något slankare och mera stiliserad och dyker upp första gången på omslaget på *Ödestimmen* (1922).

Hjalmar Söderbergs text på omslaget är hämtad ur en av hans anteckningsböcker (nu i Göteborgs universitetsbibliotek) där han sammanställt en koncentrerad krönika över sitt liv. Hjalmar Söderbergh började den sannolikt 1928 som en tillbakablick med lakoniska årsöversikter, "annaler", fram till detta år och fortsatte därefter i samma stil, fast med aktuella dateringar, fram till 1932. Den utförligaste presentationen av detta intressanta källmaterial finns i Bure Holmbäcks doktorsavhandling *Det lekfulla allvaret* (1969).

Hjalmar Söderbergs *Gertrud* fyller 100 år

Det är i höst 100 år sedan Hjalmar Söderberg gav ut sitt mest kända drama *Gertrud*, som sedan dess spelats hundratals gånger både i Sverige och utomlands. Hjalmar Söderberg är en författare som ständigt överraskar och fångslar nya generationer läsare. När *Dagens Nyheter*s läsare i början av september röstade fram sin kanon fanns sålunda hans *Doktor Glas* och *Den allvarsamma leken* bland de tio främsta förslagen.

I detta temanummer finns ett "tema i temat", nämligen Hjalmar Söderberg i ett internationellt perspektiv genom bidrag av två utländska forskare och översättare samt redovisningar av de många utländska föreställningarna av *Gertrud* och översättningarna av Hjalmar Söderberg till andra språk.

Det är tack vare ett nära samarbete med Söderbergs-sällskapet som vi har lyckats få till stånd detta spännande temanummer av Parnass. Sällskapets ordförande Nils O. Sjöstrand har som temaredaktör varit till ovärderlig hjälp samtidigt som han bidragit med en intressant artikel om Hjalmar Söderbergs möte med djävulen. Detsamma gäller Söderbergs-sällskapets grundare och förste ordförande, Bure Holmbäck, som skrivit ett par värdefulla artiklar.

I Litterär salong fortsätter Marianne Enge Swartz sin serie om berömda författarbostäder med att berätta om Anton Tjechovs hus på Krim vid Svarta havet.

Behovet av en "Litterär kanon" – en lista över svenska och utländska klassiker – som ska vara fungera som ett rättesnöre för bl.a. skolan har diskuterats mycket på senare tid. Parnass bollar frågan vidare till de litterära sällskapen och hoppas att kunna redovisa resultatet i nästa nummer. "Varför behövs de svenska klassikerna?" kommer också vara temat på DELS – de litterära sällskapens höstmöte på Lilla Hornsberg den 25 november och i augusti 2007 blir det ett nordiskt seminarium på Hanaholmen i Finland där diskussionen fortsätter!

Catharina Söderbergh

Innehåll PARNASS nr 3/2006

TEMA: Hjalmar Söderberg

- 2 Hjalmar Söderberg: Liv och dikt
- 3 En livad pessimist
Bure Holmbäck
- 5 Hur Söderberg läste Strindbergs
Sömngångarnätter
Massimo Ciarravolo
- 9 Möte med djävulen
Nils O Sjöstrand
- 14 Om känsla och förnuft i politiken
Elena Balzamo
- 19 Calle och Hjalme
Lars O Lundgren
- 23 Hjalmar och Maria
Kurt Mälarstedt
- 29 Formuleraren
- 30 Hjalmar Söderberg som
internationell dramatiker
Bure Holmbäck
- 35 *Gertrud*-uppsättningar under 100 år
- 36 Hjalmar Söderberg på andra språk
Bure Holmbäck
- 37 Söderbergs-sällskapet
- 38 Litterär salong:
Längtans hus – Tjechovs vita villa i Jalta
Marianne Enge Swartz
- 41 Är svensken människa?
Jonathan Howard
- 43 Litterära notiser

ISSN 1104-0548
Stockholm

De Litterära Sällskapens Samarbetsnämnd
Info@dels.nu; www.dels.nu

PARNASS

Ansvarig utgivare: Bo Malmsten
Redaktör för detta nummer: Catharina Söderbergh
Adress: Lådersåtravägen 15, 176 70 Järfälla
Telefon: 08-58490432, 0706-979432
E-post: catharina.soderbergh@telia.com
Redaktion för detta nummer: Nils O. Sjöstrand,
Gun Qvarzell och Catharina Söderbergh
Grafisk form: Fredrik Snellman
Tryck: VTT grafiska, Vimmerby 2006
Utgivare: DELS Tidskrifter AB

Lösnummerpris: 65 kr
Prenumeration helår (4 nr): 200 kr.
Prenumeration för medlemmar
i litterära sällskap: 190 kr
Prenumeration: ISY-informationssystem,
Bredgatan 2, 302 45 Halmstad
Telefon: 035-19 75 87. Fax: 035-19 75 89.
E-post: annika@publicum.se

Alla litterära sällskap är välkomna med notiser till Parnass.
OBS! Sista manusdag för nästa nummer är 1 november
2006. Material ska skickas till info@dels.nu i god tid.

- 1869 HJALMAR SÖDERBERG FÖDDES DEN 2 JULI.
Föräldrar: Fredrik Söderberg, kamrerare
i Kammarkollegiet, och Emilia Brander,
musiklärare; syskon: Frida, f. 1866
- 1888 Studentexamen vid Norra Latin i Stockholm
- 1888 Antagen som e.o. kammarskrivare
vid Generaltullstyrelsen
- 1889 Debut i *Dagens Nyheter* med novellen "Skilda
vägar"
- 1890 Inskrivnen vid Stockholms nation i Uppsala;
en termins studier
- 1891 Debut i *Figaro* med dikten "Débauche"
- 1891 december– april 1892 journalist vid Nyaste
Kristianstadsbladet
- 1892 Debut i *Ord och Bild* med en recension av
J.K.Huysmans, *Là-bas*
- 1895 Debutromanen *Förvillelser*
- 1896 Lämnar Generaltullstyrelsen
- 1897 Debut i *Svenska Dagbladet* med ett kåseri och
en teaterrecension: Shakespeares *Othello*
- 1897 Debut som översättare: Anatole France,
Noveller i urval
- 1897 Resa till Paris, första kommentar till Dreyfus-
affären
- 1898 *Historietter*
- 1899 Gift (1) med Märta Abenius
- 1899 Dottern Dora född
- 1900 Sonen Tom född
- 1901 *Martin Bircks ungdom*
- 1901 Brev från Maria von Platen
- 1903 Novellsamlingen *Främlingarna*
- 1903 Sonen Mikael född
- 1905 *Doktor Glas*
- 1906 Krasch i äktenskapet och i förbindelsen med
Maria von Platen
- 1906 Första upprottet till Köpenhamn
- 1906 *Gertrud*
- 1907 *Gertrud* urpremiär i Stockholm och i Köpenhamn
13.2
- 1907 Första mötet med Emilie Voss
- 1907 Novellsamlingen *Det mörknar öfver vägen*
- 1908 *Valda sidor*
- 1909 Våren och sommaren i Köpenhamn och Dragör
- 1909 *Hjärtats oro*
- 1910 juni–november resa i Tyskland med Emilie Voss
- 1910 Dottern Betty född i München
- 1912 *Aftonstjärnan*
- 1912 *Aftonstjärnan* urpremiär 7.3 på Intima teatern
- 1912 *Den allvarsamma leken*
- 1913 Novellsamlingen *Den talangfulla draken*
- 1917 Gift (2) med Emilie Voss
- 1918 *Jahves eld*
- 1919–21 *Skrifter* 1–10
- 1922 *Ödestimmen*
- 1923 *Ödestimmen* urpremiär 24.2 i Kristiania
- 1926 Systemen Frida död
- 1927 Debut i radio den 8.1 med uppläsning av
Den brinnande staden och *Oskicket*
- 1928 *Jesus Barabbas*
- 1929 Novellsamlingen *Resan till Rom*
- 1931 Mikael död
- 1932 *Den förvandlade Messias*
- 1934 Mottar Samfundet De nios pris
- 1934 Läser 28.8 *En Stockholmskrönika från sekelskiftet*
i radio
- 1941 Vald till Frödingstipendiat av Sveriges
studentkårer
- 1941 Hjalmar Söderberg död 14.10, begravd på Vestre
Kirkegaard i Köpenhamn 16.10
- 1942 *Sista boken*
- 1943 *Samlade verk* 1–10
- 1946 *Makten, visheten och kvinnan. Efterlämnade
anteckningar*, utg. av Herbert Friedländer

Fylligare uppgifter i:

Bure Holmbäck, *Hjalmar Söderberg. Ett författarliv* (Bonniers 1988)

Herbert Friedländer, *En Hjalmar Söderberg bibliografi* (Bonniers 1944)

Hur Söderberg läste Strindbergs *Sömngångarnätter*

Av Massimo Ciaravolo

Sömngångarnätter på vakna dagar. En dikt på fri vers av August Strindberg skrevs vid årsskiftet 1883-84 och sammanföll med början på hans första exil i utlandet. Verket består av en kort prologdikt utan titel ("Vid Avenue de Neuilly...") samt fyra poem på knittelvers, Första, Andra, Tredje och Fjärde Natten. Mellan 1889 och 1890, hemkommen från exilen, avslutade Strindberg sviten med Femte Natten, också kallad Uppvaknandet eller Hemkomsten. Sammanlagt består denna versberättelse i fem avsnitt av cirka 1900 versrader utan regelbunden strofisk indelning.

Även om huvudpersonen förblir anonym, visar hans erfarenheter uppenbara likheter med Strindbergs liv; berättelsen innehåller en ansats till självbiografi två år innan *Tjänstekvinnans son* kom ut. Författaren reser med tåg från Stockholm till Paris (Första Natten), vistas i den internationella konstnärskolonin i Grez-sur-Loing (Andra Natten) och bor sedan i huvudstaden (Tredje och Fjärde Natten). Samtidigt rör sig huvudpersonens ande, driven av hemlängtan och ett behov av tillbakablick och självvrannsakning, lämnar kroppen och förflyttar sig till Stockholm på natten – där "natten" inte behöver tolkas som motsatsen till dag, utan, i enlighet med titeln, just som sömngångarnätter på vakna dagar, pauser av reflektion och dagdrömmeri.

Tillståndet syftar på författarens kluvenhet: han är på resa och kroppsligen i Paris, men i sitt medvetande befinner han sig gärna i Stockholm. Anden besöker specifika ställen i hemstaden, som symboliserar ett stadium i hans liv: marknaden där hans bok säljs (prologen); kyrkan där han konfirmerades (Första Natten), museet där han upptäckte konsten (Andra Natten), biblioteket där han läste humaniora (Tredje Natten) och slutligen observatoriet

och akademien som tjänar de exakta vetenskaperna (Fjärde Natten). I Femte Natten är författaren tillbaka i Sveriges huvudstad, denna gång med kropp och själ och flera år senare, när exilen tagit slut.

*

En omtryckning av verket var anledningen till att Hjalmar Söderberg skrev om *Sömngångarnätter* i *Svenska Dagbladet* den 9 januari 1901. Artikelns tillhör en kategori av längre eller kortare texter som intar en särskild plats i Söderbergs litteraturkritik, mellan de stora essäer, publicerade i *Ord och Bild* mellan 1892 och 1895, där han försökte överblicka ett helt författarskap (om Huysmans, Garborg, Ibsen, Fröding, Levertin och Heidenstam), och recensionerna av nyutkommen litteratur, som han skrev för levebrödet. En del artiklar ägnade han åt enstaka verk av samtida skandinaviska författare, som han fann särskilt angelägna och engagerade sig i. Dessa artiklar präglas ofta av självbekännelse, och kritikern framstår som subjekt och jagberättare. Söderberg skrev aldrig någon större essä om Strindberg, utan endast kortare artiklar om enskilda verk, som tillsammans vittnar om ett lika livsviktigt som problematiskt förhållande till "Sveriges största eld".

Hans förnyade läsning av *Sömngångarnätter* kännetecknas av återseendets glädje och av nostalgi, och artikeln utgör en kortfattad betraktelse över Strindbergs författarskap och livsöde fram till 1901. Det polemiska i artikeln står i samband med dess närhet till pjäsen *Till Damaskus*, som markerar Strindbergs form av återvändande till kristendomen, och som framkallar ett avståndstagande hos "åttiotalisterna" och ateisten Söderberg, bland annat i en artikel i *Ord och Bild* 1901.

De första två tredjedelarna av artikeln om *Sömngångar-*

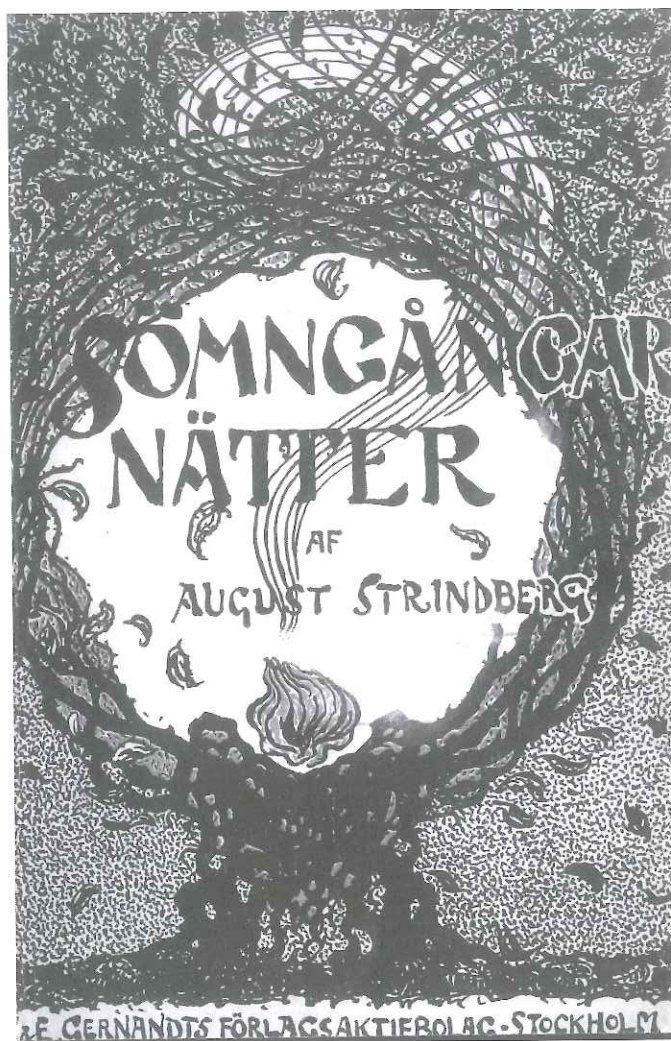
Nils Kreugers omslag till Strindbergs *Sömngångarnätter på vakna dagar*, 1900 års upplaga. Bilden har blivit något för hårt beskuren vid inbindningen, så att brodern Christians initial har försvunnit; E står för Ernst Bonniers arkiv.

nätter framstår, trots återseendets glädje, som en sträng granskning. Med uppskattning beskrivs angreppet mot de religiösa, kulturella och vetenskapliga auktoriteter, som huvudpersonen tar avsked från. Men Söderberg anser också att denna diktsvit på vårdslösa och hastiga knittelverser har formella brister som gör att den inte kan räknas bland Strindbergs främsta verk. I likhet med flera andra bedömare än idag sätter Hjalmar Söderberg inte värde på verkets strukturella sammanhang, på dess moderna komposition som självbiografisk berättelse.

En viktigare invändning gäller emellertid Strindberg som tänkare. De radikala och kämpande tankar som han gav uttryck för under 80-talets första år ter sig nu, efter så många vändningar i författarens världsåskådning, likgiltiga för Söderberg. Strindberg har enligt honom "prövat allt och på sistone valt det sämsta": från utilitarism till rousseauanism, från nietscheanism till omvändelse. Söderberg påpekar i en ton av missräkning att Strindberg "är diktare och ingenting annat. Inga illusioner mera om någonting i riktning av en tänkare!". Enligt Söderberg har Strindberg begått misstaget att bygga sin världsåskådning "på det upplevda":

Vi ha alla upplevat en del; men de ytterst få, vilkas predominerande lidelse är sanning, veta alltför väl, att det personligt och privat upplevda långtifrån att vara en grund att bygga på tvärtom är något som måste övervinnas, flyttas tillbaka från sin otillbörligt framskjutna ställning till vad det i verkligheten är, även om frågan gäller det rikaste människoliv: en försvinnande detalj. [...] Och likväl har Strindberg icke blott levat, men också läst mer än de flesta – men vad har det hjälpt, då han ständigt har sett det lästa genom det senaste missödet synglas!

Trots Söderbergs tydliga språk och tankelinje handlar det om en komplex ståndpunkt, både därför att *Sömngångarnätter* är ett mångfasetterat verk, och därför att Söderbergs litteraturkritik också rymmer spänningar – till exempel mellan detta omdöme om det alltför självbiografiska hos Strindberg och en annars återkommande övertygelse om att verkets "inre sanning" har att göra med författarens jag och "andliga struktur".

Subjektets behov av att utvecklas genom att övervinna gamla lärdomar och auktoriteter är en tematisk grundstruktur redan i verket *Sömngångarnätter*. 80-talets kampvilja och framtidstro finns där, men de brottas samtidigt med det radikala tvivlet på allt. I sitt rastlösa meningsökande tillämpar författaren en dialektisk metod; han låter motsatta synpunkter inom sig själv samspela och använder tvivlet som drivkraft, för att nå fram till en sanning som håller. Redan några år före förordet till *Fröken Julie* visar Strindberg i *Sömngångarnätter* ett splittrat subjekt, ett modernt jag som egentligen består av många skikt. Något som till exempel Söderberg (i likhet med flera andra kritiker) inte lägger märke till är den motsägelsefulla relationen till religion och tro, som finns redan i *Sömngångarnätter*. Huvudpersonen attackerar visserligen den kristna trons förtryckande auktoritet, men samtidigt använder han Kristus-symbolen till att beskriva sig själv, den utsatte och förföljde intellektuelle, som vill väcka sitt folk och i stället tvingas i exil. Och redan i *Sömngångarnätter* yttrar Strindberg sitt tvivel om positi-

vismens vetenskapliga illusion, också genom att ifrågasätta dem "som tror på skon, men förnekar skomakarn" (Fjärde Natten). Fast Söderberg är lyhörd för det moderna subjektets livskänsla, för dess kris och splittring, är hans "sanningslidelse", hans rationella riktlinje och hans trohet mot en humanistisk, ateistisk och radikal världsåskådning alltför djupt rotade för att han skall kunna bejaka Strindbergs motsägelser och sätt att använda andra författares texter i sitt meningssökande. Som Söderberg påpekar, utsätter Strindberg sina källor för en mycket subjektiv och på sätt och vis instrumentell behandling. Även läsmaterialet blir en del av det strindbergska upplevda, och vi som läser Strindberg inser det omöjliga i en icke-biografisk läsning av hans texter (och intertexter).

I artikelns sista tredjedel menar dock Söderberg att det finns något i *Sömngångarnätter* som fortfarande fångslar och verkar trovärdigt. Det rör sig just om den hektiska impressionismen i skildringen, om stämningarna som vittnar om rastlöshet, oro och ett omväxlande lynne. Dessutom inser Söderberg att den slarviga poetiska formen är en medveten strategi, med syfte att skarpt avvika från den gängse normen, präglad av efterklangsromantik. Slutligen anser han att det är Femte Natten som bär upp hela verket:

Vad är det för en underlig musik i dessa fortfarande lika slarvigt hopkomna vers, vad är det för trolleri, som plötsligt kommer den mätte att blygas över sin mätthet, dandyn över sidenfodret i sin rock och skeptikern över sin klockbet? Jag hör icke till de lättörda; men då jag för ett tiotal år sedan för första gången läste denna dikt, brast jag plötsligt i gråt. Och ännu i dag kan jag icke läsa den utan att känna strupen snöras samman i ångest, passionerad så starkt som någonsin förr av denne man, som jag aldrig känt, men som jag vid tjugu år beundrade så gränslöst som man blott i den åldern kan beundra, och vars öde sedan, trots alla rämnade illusioner, mest har skakat mig av allt vad jag mött i liv och dikt.

Konfronterad med Strindbergs personliga öde och den erfarenhet av sorg, obotlig förlust och ruin som Femte Natten skildrar, kan Söderberg inte stålsätta sig; och det är intressant att läsarens försvarsmekanismer framställs genom den blaserade hållning som är typisk för hans litterära Stockholmsflänörer. Texten spränger en sådan bepansring och kritikern blir rörd; han känner förvirring inför denna människa och diktare, som han ändå inte kan låta bli att älska. Bedrövelsen paras med oändlig beundran.

Om Strindberg vill beröra sin läsare i Femte Natten genom att visa sig själv som offer, känner Söderberg djupt med honom; kritikern går utan reservationer med på en

"självbiografisk pakt" med sin författare. Följden är att samma "självbiografiska kod", som framkallar Söderbergs ogillande i artikelns resonerande del, motiverar hans ovillkorliga passion i den mer subjektiva och känsloladdade avslutningen. Just "de rämnade illusionerna" verkar utgöra knuten och det centrala problemet för både *Sömngångarnätter* och Söderbergs synvinkel. I detta avseende blir Femte Natten avgörande för hur man läser hela verket. Femte Natten införlivar tidsavståndet från de fyra tidigare komponerade och publicerade poemen, och ger hela sviten en ny och mörkare vändning; Söderbergs läsning har förtjänsten att belysa denna struktur i texten.

Femte Natten berättar om den reströtte författaren, som känner hemlängtan och vill tillbaka, med kropp och själ, till Stockholm. När han äntligen är i hemstaden kan han betrakta den uppifrån (igen i fågelperspektiv) och beundra dess nya arkitektur. För att nu se vad som egentligen finns bakom fasaden, vandrar han genom staden. Resultatet av vandringen är nedslående; de gamla vännerna, de som Strindberg kämpade med under 70- och 80-talen, är försvunna; de syns inte mer eller verkar inte känna igen "kättaren" som kommit tillbaka. Kampens och kamratskapets tid är förbi, "Endast främmande nya typer/långsamt skrida mot bönhus och bank". Vandringen tar författaren vidare till det hus som blev hans och hans hustrus första bostad; nu är både äktenskapet och författarlivet som karakteriserade de åren ohjälpligt förbi.

I en mardrömsvision ser huvudpersonen sig själv som ung: han skriver och skriver, men hans skrift är blank och lämnar inget spår på de vita arken. Vad har författaryrket givit Strindberg – kan man fråga sig – och vad har det berövat honom? Det är en bitter uppgörelse, som Söderberg med rätta finner skakande. En ny betraktelse av det nya eleganta Stockholm avslöjar nu dess sanna betydelse: den flotta arkitekturen på Strandvägen tyder på den nya ordningen i det av Bismarck påverkade oscarianska Sverige: kapitalets seger, militär ordning, förtryck mot oppositionen och de oliktänkande, reträtt till det privata och det religiösa (just mot slutet av 80-talet, med stöd i läsningen av Nietzsche, påstod Strindberg sig vara "ateist"). Det handlar om ett totalt nederlag, som gör att ingen återvändo finns för huvudpersonen; han hyser ingen hemlängtan mer och vandrar vidare, bort från "den sjunkande staden".

De litterära, kulturella, sociala och politiska striderna mellan etablissemang och ung opposition, den demokratiska frontens segrar och nederlag, Strindbergs känsla av att bli betraktad som kättare av de forna vännerna och hans olyckliga äktenskap med Siri von Essen manas fram i Femte Natten och samlas i en knut, som omfattar skedet 1884–1889. För Strindberg handlar det om tiden då *Giftas* kom ut; då författaren blev anklagad som hädare av den

kristna tron och sedan frikänd; då han samtidigt angreps av den egna fronten som kvinnofientlig författare; då han slog tillbaka med oerhörd styrka mot kvinnor och mot sin hustru; då han på allvar började tycka att förhållandet mellan man och kvinna oundvikligen blir en hjärnornas kamp på liv och död; då han skrev pjäser som hämtade sin enorma konstnärliga styrka just i denna subjektiva uppfattning; tiden då hans skilsmässa från Siri och barnen blev definitiv. Fångna i Strindbergs tvångsmässiga självbiografi kompletterar vi läsare hans paradigm.

Det är i synnerhet denna berättelse, också i dess implicita innehåll, som skapar referensramen för Söderbergs passionerade läsning. Och om det är problematiskt – för Söderberg och för alla – att tvingas läsa Strindberg biografiskt, har Sveriges största författare en unik förmåga att svetsa samman det privata och det offentliga, sitt personliga öde och skiftet från 1880- till 1890-talet, ett viktigt skede i Sveriges historia. Under 1880-talets senare hälft verkade kampen för ett mera rättvist och demokratiskt samhälle ha gått om intet. Detta angick ju många, en hel generation; nittiotalisternas poesi och Söderbergs flanörer fick det i arv.

Hjalmar Söderbergs artikel om *Sömngångarnätter* samlar i det lilla formatet de egenskaper som vi ofta finner i hans litteraturkritik. Den är intressant inte minst tack vare sina inre spänningar. Som engagerad kritiker, framför allt under 1890-talet, visar Söderberg en stark tro på litteraturens kommunikativa styrka, och han vill gärna få till stånd en dialog med de texter som han tycker är viktiga. Han understryker gärna de intellektuellas roll och ansvar, deras plikt att tala sanning, och som vi har sett, kan diktningen och världsåskådningen kollidera mot varandra på grund av detta krav. När "sanningen" blir Söderbergs "predominerande lidelse", minskar hans intresse, både som kritiker och som författare, för den litterära leken. Men ambivalensen får aldrig någon riktig lösning; man behöver bara tänka på Arvid Stjärnbloms skepsis mot "poeternas" inkonsekventa tankevärld, och samtidigt på hans livsviktiga relation till litteraturen och till Strindberg.

Kritikern Söderberg är intresserad av den moderna och samtida litteraturen: 80-talets brytning med de äldre formerna betyder mycket för honom, och Strindbergs roll uppfattas som avgörande för att berika litteraturen med nya tankar och nytt innehåll. Söderberg kan dock även tillämpa 90-talets synvinkel, med dess behov att övervinna förekommande konstnärliga brister i 80-talets tendensdikt. Det estetiska kravet – känslan för formen och kompositionen – är därför lika viktigt; 80-talets "riktiga" åsikter räcker inte för att skapa bra litteratur. En annan aspekt som för Söderberg kännetecknar skiftet mellan 1880- och 1890-talen är en "dekadent", krisfylld

bekräftelse av det moderna genombrottet: både som litteraturkritiker och som författare är han lyhörd för det moderna subjektets kris och förvillelse, för livsprojektens misslyckande, för meningsförlusten och ruinkänslan. I samband med 1880-talets radikala kamp innebär nederlaget för Söderberg modet att vara konsekvent och sina premisser trogen, inte svika, inte låta sig omvändas eller finna genvägar. Det handlar för honom om att stå ut med den tomma himlen, till skillnad från Strindberg.

Hjalmar Söderberg tillämpar gärna en psykologisk läsning på verket, vilket enligt honom innehåller en intim sanning i och med att det röjer författarens djupa «andliga struktur». Det måste finnas ett självbiografiskt spår som garanti för autenticitet. I förhållande till just Strindberg är denna upplevda autenticitet problematisk för Söderberg, som vi har sett.

*

Artikeln om *Sömngångarnätter* är från 1901, samma år som Söderbergs genombrottsroman *Martin Bircks ungdom* kom ut. Vi minns 80-talets betydelse för Martin, som efterlyser en ny Strindberg i stånd att tala lika starkt och tydligt, och som själv hyser författardrömmar. Det poetiska 90-talets blå blomma lockar Martin, men tillfredsställer honom inte. Slutligen krossas hans starka ideal mot den trista verkligheten, och den krisfyllda känslan av desillusion och meningsförlust tar över.

I pessimismens tecken kan man jämföra skrivandets metafiktiva bilder i *Sömngångarnätter* och *Martin Bircks ungdom*. Medan den tillbakablickande strindbergske författaren ser den skrift han tillverkat som skrämmande blank, går Martin från författardrömmarna till ett lika spårlost protokollskrivande på ett statligt verk. Att vi fortfarande läser dessa två författare, älskar dem och funderar över dem, motsäger deras pessimistiska visioner.

*

MASSIMO CIARAVOLO, professor i nordiska språk och litteratur vid universitetet i Florens med undervisning även vid universitetet i Milano, har skrivit böcker om Hjalmar Söderbergs litteraturkritik (*Den insiktsfulle läsaren*, 1994) och om betydelsen av Söderbergs författarskap för de finlandssvenska "dagdrivarna" (*En ungdomsvän från Sverige*, 2000). Han har också översatt Söderberg, Lagerkvist, Dagerman och Ulf Peter Hallberg till italienska och publicerat åtskilliga artiklar på svenska och italienska om nordiska författare – Ibsen, Bang, Strindberg, Hamsun, Sigbjørn Obstfelder, Runar Schildt och Edith Södergran. Ett nytt forskningsområde är den svenska förintelle-litteraturen, med artiklar (på italienska) om Cordelia Edvardson och Annika Thor.